

Hemşirelik Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı Farkındalığı ve İyilik Hallerinin Değerlendirilmesi

İbrahim ALDEMİR^{ID}, 0000-0000-0000-0000

Selma DOĞAN^{ID}, 0000-0002-9997-4731

Geliş Tarihi/Received
08.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted
28.02.2022

Yayın Tarihi/Published
30.04.2022

Sorumlu Yazar: İbrahim ALDEMİR, aldemir763@gmail.com

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, bir vakıf üniversitesindeki Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalık düzeylerini ve iyilik hallerini belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve ilişki aramak amacıyla yürütülen araştırmanın örneklemini Şubat 2020- Mart 2020 tarihleri arasında bir vakıf üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümünde okuyan gönüllü 415 öğrenci oluşturmuştur. Veriler, 6 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu ve Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği (MBFÖ) ve İyilik Hali Ölçeği (İHÖ) kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde Kruskal Wallis test, Games Howell test, Mann Whitney U test, Spearman korelasyon test, regresyon testi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) genel ($X \pm SS$: 98.10), yardım ve hukuki düzenlemeler ($X \pm SS$: 39.27), madde kullanım belirtileri ve etkileri ($X \pm SS$: 31.15), kişisel tutum ve görüşler ($X \pm SS$: 15.34) ve bağımlılığa neden olan faktörler ($X \pm SS$: 12.33) alt grupları puan ortalamaları tümünde ortanın üzerinde olumlu bulunmuştur. İyilik Hali Ölçeği (İHÖ) genel ($X \pm SS$: 96.04) ve alt gruplardan yaşamı anlamlandırma ($X \pm SS$: 29.16), bilişsel ($X \pm SS$: 17.48), duygusal ($X \pm SS$: 19.77) ve sosyal ($X \pm SS$: 16.81) iyilik hali puan ortalamaları ortalamanın üzerinde olumlu bulunurken, fiziksel iyilik hali puan ortalaması ($X \pm SS$: 12.80) olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin MBFÖ ve İHÖ genel ve alt grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($p < 0.001$) Ayrıca çalışmada madde kullanmayan, ailesiyle yaşayan öğrencilerin MBFÖ genel puan ortalamasının diğer gruplara göre yüksek bulunurken madde bağımlılığı farkındalığında sınıflara göre fark bulunmamıştır.

Sonuç: Öğrencilerin madde bağımlılığı konusunda farkındalıklarının yüksek olduğu ve bağımlılık farkındalığının iyilik hali üzerine zayıf bir etkisi olduğu, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalığının iyilik hallerinin eğitim yıllarına göre fark göstermediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, Farkındalık, İyilik Hali, Hemşirelik Öğrencileri

Assessment of Substance Addiction Awareness and Wellness of Nursing Students

ABSTRACT

Objectives: The objective of this study is to determine the substance addiction awareness and well-being levels of the students at the Faculty of Health Sciences at a university in Istanbul. In addition, the study aims to reveal the relationship between two concepts.

Methods: The sample of this correlational study consisted of 415 volunteer students studying at the Nursing Department of the Faculty of Health Sciences of a university in Istanbul between February 2020 and March 2020. The data were collected using the Personal Information Form consisting of 6 questions and The Substance Addiction Awareness Scale (SAAS) and The Well-Star Scale (WSS). Kruskal Wallis test, Games Howell test, Mann Whitney U test, Spearman correlation test and regression test were used to evaluate the data.

Results: Students' total scores of Substance Addiction Awareness Scale ($X \pm SD$: 98.10), scores of all dimensions, assistance and legal regulations ($X \pm SD$: 39.27), substance use symptoms and effects ($X \pm SD$: 31.15), personal attitudes and opinions ($X \pm SD$: 15.34) and factors causing addiction ($X \pm SD$: 12.33) were found to be above the average.

Total scores of The Well-Being Scale (IHÖ) ($X \pm SD$: 96.04) and scores of subdimensions of meaning to life ($X \pm SD$: 29.16), cognitive ($X \pm SD$: 17.48), emotional ($X \pm SD$: 19.77) and social ($X \pm SD$: 16.81) were found to be above the average, while it was determined that the mean score for physical well-being ($X \pm SD$: 12.80) was low. A statistically significant weak positive correlation was found between the students' average total and subgroup scores of SAAS and WSS. ($p < 0.001$) In addition, while students who do not use substances and live with their families found a higher mean score of the SAAS than the other groups, there was no difference in substance addiction awareness compared to the classes.

Conclusion: It is understood that students' awareness of substance addiction is high and addiction awareness has a weak effect on well-being of students. Participants' substance addiction awareness do not differ in their well-being according to their years of education.

Keywords: Substance Addiction, Awareness, Well-being, Nursing Students

GİRİŞ

Kullanım amacından sapan ve gün geçtikçe artmakta olan tüm maddelere yönelik bağımlılık özellikle gençleri etkisi altına almaktadır. 2016 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Suç Ofisinin raporunda 275 milyon insanın en az bir kez uyuşturucu kullandığı tahmin edilmektedir. Bu rakam küresel nüfusun %5,6'sına karşılık gelmektedir. Düzenli uyuşturucu kullanan kişi sayısının ise 30,5 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu sorun sadece kullanıcı sayısının artışı ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda madde kullanımına bağlı ölüm oranlarında da ciddi bir artışa neden olmaktadır. Dünya genelinde madde kullanımına bağlı ölüm sayısının 2000 yılında 105.000 iken 2015 yılında %60 artarak 168.000'e yükseldiği bildirilmektedir.[1]

Madde bağımlılığı, dünya genelinde ve ülkemizde giderek önem arz eden bir konu haline gelmektedir. Teknolojinin gelişmesi hayatı birçok anlamda kolaylaştırdığı kadar kötü sonuçlarda doğurmuş ve zararlı maddelere ulaşmayı kolaylaştırmış, bunun sonucunda maddeler günümüzde istenildiği an ulaşılabilir zararlı alışkanlıklar haline gelmiştir.

Madde bağımlılığı, alkol, nikotin ve diğer yasadışı uyuşturucuların bağımlılık yapan psikoaktif maddelerin, zararlı veya tehlikeli biçimde kullanılmasıdır.[1] Daha geniş anlatımla madde bağımlılığı; kişinin kullandığı maddenin dozunu giderek artırması, maddeyi kullanmayı bıraktığında ise yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, çeşitli olumsuz etkilerine rağmen madde kullanmaya devam etmesi ve madde kullanımını kontrol edememesi olarak tanımlanmaktadır.[2-3-4]

Ulukoca N. ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %45,4'ü sigara içmektedir; düzenli olarak her gün sigara içenler %34,9'dur. Gençlerin %64'ü alkollü içkiyi denemiş ve %17,1'i haftada birden sık alkol almaktadır.[5] Ayrıca Bostancı N. ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada da öğrencilerin madde kullanım durumuna bakıldığında %59'unun madde kullanmadığı, %24'ünün sigara ve %14'ünün alkol %1'inin esra, %1'inin sakinleştiricileri kullandıkları bulunmuştur. [6]

Yukarıda bahsedilen çalışmalarda görüldüğü gibi gün geçtikçe artan bağımlılıkla ve beraberinde getirdiği sorunlarla mücadele edebilmek için madde bağımlılığı konusunda toplumda farkındalığın artırılması önem kazanmaktadır. Farkındalık son yıllarda yaygın olarak bahsedilen ve çeşitli terapi çalışmalarına konu olan bir kavramdır. Bu kavram kişinin yaşamındaki duygu, düşünce, davranış ve ilişkilerini fark edebilmesi, başka insanların yaşamına da aynı sağduyu ile yaklaşması olarak tanımlanmaktadır.[6] Bireyin kendi kontrol sisteminin, diğer deyişle öğrenmede kullandığı kendi bilişsel süreçlerinin farkında olması, farkındalık olarak adlandırılır. [7]

Madde bağımlılığına karşı koruma ve önlemede farkındalık oldukça önemlidir. Madde bağımlılığı konusundaki farkındalık, bağımlılığın getirebileceği olumsuzluklardan kaçınmayı sağlayabileceği gibi aynı zamanda sağlığı geliştirme ve iyilik haline de katkı sağlayan önemli bir özelliktir. Farkındalık, bilinç ile ilişkilendirilebilir bir kavram olup, olgunlaşmış insanla özdeşleşen bir kavramdır.[2] Farkındalık kişinin sağlığını geliştirmesine ve iyilik halini arttırmasına katkı sağlar. Merve ve ark'nın. (2015)[8] madde bağımlılığında nüksleri önlemede farkındalığın önemi ile ilgili yaptığı çalışmada, madde bağımlılığında farkındalık arttırıldığında bu durumun duygu kontrolünün gelişimine katkı sağladığı, yaşanan sıkıntılar ve acı duyma gibi olumsuz duyguları kontrol altına almanın kolaylaştığı ve bu sayede kişinin iyilik halini arttırabildiği belirtilmektedir. Genel olarak farkındalığın arttırılmasının özellikle iyilik haline etkisine dair ülkemizde yapılan bir çalışmada; farkındalık arttırmaya yönelik eğitim programları ile bireylerde iyilik halinin arttırılabileceğini ifade edilmektedir. [9]

İyilik hali pozitif psikoloji bağlamında son yıllarda gittikçe önem kazanan bir kavram olup literatürde birçok tanımı bulunmaktadır. Myers ve arkadaşları (2000) [10]iyilik halini; akıl, beden ve ruhun bütünleşmesi, bireysel amaçlar edinme olarak tanımlanmıştır. Westgate, (1996) [11]e göre ise iyilik hali, sağlık kavramının daha bütüncül olarak ele alınması; bireyin duygusal ve fiziksel gereksinimlerini anlaması ve yaşamını gereksinimlerini doyumak üzere yönlendirmesi olarak tanımlanmıştır. Özden ve ark' (2017) [12]iyilik hali kavramının bireysel olarak iyi hissetme, iyi olma, psikolojik iyi oluş anlamlarının yanında daha geniş boyutta sosyoekonomik durum, maddi doyum, eşitlik ve toplumsal konuları da kapsadığını belirtmektedir.

Hemşireler ve özellikle psikiyatri hemşireleri sigara, alkol ve diğer maddelere karşı bağımlılıkların önlenmesi, risklerin ele alınması, bağımlılığı olan bireylerin tedavi ve bakımında öncelikli sorumluluğu olan sağlık çalışanları olarak öncelikle kendilerinin farkındalık düzeylerinin yüksek olması beklenir. Bu bağlamda madde kullanmaya oldukça erken yaşlarda başlanması, geleceğin sağlık profesyoneli olacak hemşirelik öğrencilerinin hem üniversite öğrencisi olarak yaşlılarına benzer risk faktörlerini paylaşmaları, hem de bir sağlık profesyoneli aday olarak madde bağımlılığı farkındalığı konusunda bilgi sahibi olması önemlidir.

Sağlık alanında eğitim alan öğrencilerin eğitimleri sırasında madde bağımlılıkları ile ilgili eğitim alması birer genç olarak gerek kendileri gerekse ileride sağlık hizmeti sunacakları toplumun bağımlılık yapıcı maddelerden kaçınarak sağlığının korunması ve iyilik halinin sürdürülmesine katkı sağlayacaktır. [13-14-15-16-17-18]

Bu çalışma Sağlık Bilimleri Fakültesinde okuyan hemşirelik öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalık düzeyleri ve iyilik hallerinin belirlenerek aralarındaki ilişkinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan bir vakıf üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı 2019-2020 eğitim öğretim döneminde öğrenim gören 415 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyip tüm evrene ulaşmak hedeflenmiş ancak uygulamannın yapıldığı günlerde çeşitli nedenlerle okula gelmeyen 23 öğrenciye

ulaşılamamış ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 392 kişi ile çalışma tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği (MBFÖ) ve İyilik Hali Ölçeği (İHÖ) kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu; öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, sınıfı, kiminle birlikte yaşadığı, sigara ve alkol ve diğer maddeleri kullanma durumunu sorulayan 6 sorudan oluşmaktadır.

Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği (MBFÖ); Gençlerin madde bağımlılığı konusundaki farkındalıklarını belirlemek amacıyla 2018 yılında Özyay-Köse ve Gül [19] tarafından geliştirilip geçerlilik güvenirliği yapılmıştır. Bu çalışmada güvenirlik katsayısı 0.830 olarak bulunmuştur. Ölçek toplam 27 maddeden ve dört alt boyuttan oluşan 5’li Likert (1: Hiç Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen Katılıyorum) bir ölçektir. Ölçeğin toplamından alınabilecek minimum puan 27 maksimum puan ise 135 tir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması farkındalığın yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutları; “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” “Madde Kullanım Belirtileri ve Etkileri”(10,11,12,13,14,15,16,17), “Kişisel Tutum ve Görüşler” (18,19,20,21,22, 23) ve Bağımlılığa Neden Olan Faktörler” (24,25,26 ve 27 dir.

İyilik Hali Ölçeği (İHÖ)/ TheWell-Star Scale (WSS); İyilik Hali Ölçeği Korkut-Owen ve ark. [20] tarafından 2016 yılında üniversite öğrencilerinin yaşamı anlamlandırma, hedefleri, bilişsel, sosyal ve fiziksel halleri ile ilgili iyilik hallerini değerlendirmek için geliştirilmiş olup 24 madde ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipindedir (1: Beni hiç yansıtmıyor, 2: Beni yansıtmıyor, 3: Bazen, 4: Beni yansıtıyor, 5: Tamamen beni yansıtıyor). Ölçekte ters kodlanan madde yer almamaktadır. Çalışmada güvenirlik değeri 0.89 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin; “yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklı olma” (6,11,16,21,23,24), “bilişsel” (2,7,12,17), “duygusal”(3,8,13,18,22) “fiziksel” (4,9,14,19) ve “sosyal” (5,10,15,20) beş alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puan 24-120’dir, alınan puanın yükselmesi iyilik halinin arttığını göstermektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için; Üniversitenin Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan yazılı izin, çalışmanın yapıldığı Üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığı'ndan yazılı izin ve çalışmaya katılan öğrencilerden yazılı ve sözlü onam alınmıştır.

İstatistiksel Değerlendirme

Verilerin istatistiksel analizinde Kruskal Wallis, Mann-Whitney U, Spearman Korelasyon testi ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır. Farklılık çıkan grupların karşılaştırılmasında Games Howell Nonparametrik Post-Hoc test kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %78,6'sı kadın %50,3'ü 18-20 %49,7'si ise 21 ve üstü yaş grubundadır. Öğrencilerin, %55,4'ü ailesiyle birlikte, %38,8'i ise arkadaşları ile birlikte yaşadığı, sınıfları incelendiğinde, %23'ü birinci sınıfta, %27,3'ü ikinci sınıfta, %24,7'si üçüncü sınıfta ve %25'i ise dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir. Bağımlılık yapan maddelerden sigara ve alkolü öğrencilerin %27,6'sının düzenli %28,3'ünün aralıklı kullandığı, %44,1'inin ise sigara ve alkol kullanmadığı saptanmıştır. %91,8'inin sigara ve alkol dışında diğer bağımlılık yapıcı maddeleri denemediği, %8,2'sinin denedikleri belirlenmiştir.

	Ölçek Min-Max	Min	Max	X	SS
MBFÖ Genel	27-135	27,00	130,00	98,10	10,68
Alt Gruplar					
Yardım ve hukuki düzenlemeler	9-45	9,00	45,00	39,27	5,00
Madde kullanımın belirtileri ve etkileri	8-40	8,00	40,00	31,15	4,25
Kişisel tutum ve görüşler	6-30	6,00	30,00	15,34	3,49

Bağımlılığa neden olan faktörler	4-20	3,00	15,00	12,33	2,24
İHÖ Genel	24-120	51,00	120,00	96,04	12,96
Alt Gruplar					
Yaşamı anlamlandırma	7-35	9,00	35,00	29,16	4,35
Bilişsel	4-20	6,00	20,00	17,48	2,24
Duygusal	5-25	9,00	25,00	19,77	3,29
Fiziksel	4-20	4,00	20,00	12,80	3,39
Sosyal	4-20	8,00	20,00	16,81	2,42

Tablo 1.
MBFÖve
İHÖ Genel
ve Alt Boyut
Puan
Ortalamaları (N=392)

Tablo 2. Ölçeklerin Genel ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Korelasyonları

1-Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği Genel	r	1																			
2-Yardım ve Hukuki Düzenlemeler	r	,760**	1																		
	p	<0.001																			
3-Madde Kullanım Belirtileri ve Etkileri	r	,753**	,451**	1																	
	p	<0.001	<0.001																		
4-Kişisel Tutum ve Görüşler	r	,541**	,201**	,217**	1																
	p	<0.001	<0.001	<0.001																	
5-Bağımlılığa Neden Olan Faktörler	r	,507**	,234**	,284**	,192**	1															
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001																
6-İyilik Hali Ölçeği Genel	r	,327**	,305**	,336**	0,012	,219**	1														
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,805	<0.001															
7-Yaşamı Anlamlandırma	r	,293**	,279**	,320**	0,012	,210**	,916**	1													
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,815	<0.001	<0.001														
8-Bilişsel	r	,303**	,265**	,308**	0,027	,241**	,791**	,776**	1												
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,592	<0.001	<0.001	<0.001													
9-Duygusal	r	,231**	,207**	,252**	-0,019	,175**	,838**	,740**	,626**	1											
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,710	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001												
10-Fiziksel	r	,309**	,288**	,252**	0,092	,139**	,645**	,442**	,291**	,459**	1										
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,068	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001											
11-Sosyal	r	,258**	,258**	,255**	-0,046	,228**	,793**	,728**	,676**	,581**	,379**	1									
	p	<0.001	<0.001	<0.001	0,366	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001										

Tablo 2’ de görüldüğü gibi MBFÖ ve İHÖ toplam ve alt gruppuan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p<0.001$).

MBFÖ genel puan ortalamaları ile İHÖ Alt Boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.001$).

MBFÖ alt boyutlarından “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” ve “Madde Kullanım Belirtileri ve Etkileri” puan ortalamaları ile İHÖ alt boyutlarından “Yaşamı anlamlandırma”, “Bilişsel”, “Duygusal” puan ortalamaları arasında, “Fiziksel” ve “Sosyal” puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.001$).

MBFÖ alt boyutlarından “Kişisel Tutum ve Görüşler” puan ortalamaları ile İHÖ alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bir başka alt boyut olan

“Bağımlılığa Neden Olan Faktörler” puan ortalamaları ile İHÖ alt boyutları puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.001$) (Tablo 2).

Madde bağımlılığı farkındalığının iyilik halini yordamasına ilişkin yapılan basit doğrusal regresyon analizine göre madde bağımlılığı farkındalığı genel ve alt grup puan ortalamalarını iyilik halini anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ($R = .28$, $R^2 = .08$, $F = 34,181$, $p < 0.001$). Elde edilen bu sonuçlara göre madde bağımlılığı ile iyilik hali arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmakta madde bağımlılığı, iyilik haline ilişkin toplam varyansın yaklaşık olarak %8’ini açıklamaktadır yani bağımlılık farkındalığının iyilik haline zayıf bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Madde Bağımlılığının İyilik Halini Yordamasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

	B	Standart Hata	Beta	t	p
Sabit	75.636	3.878		19.505	.000*
İyilik Hali	.234	.040	.284	5.846	
$R = .28$, $R^2 = .08$, $F = 34,181$, $p < 0.001$					

Bağımlı Değişken: Madde bağımlılığı * $p < 0.001$

Tablo 4’te öğrencilerin MBFÖ genel ve alt grup puanları bireysel özellikleri ile karşılaştırıldığında;

Madde bağımlılığı farkındalığı ölçeği alt boyutlarından “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” puanları yaşa göre karşılaştırılmıştır. Yardım ve hukuki düzenlemeler de 18-20 ve 21 yaş ve üstü arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermiştir. Yardım ve hukuki düzenlemeler puanları 21 yaş ve üstüne kıyasla 18-20 yaş aralığında olan öğrencilerde daha yüksek bulunmuştur ($p = 0.004$).

Tablo 4. Öğrencilerin MBFÖ Genel ve Alt Ölçek Puan Ortalamalarının Bireysel Özelliklere Göre Dağılımı (n=392)

Bireysel Özellikler	Sayı	MBFÖ Alt Boyutları				MBFÖ Toplam
		Yardım ve Hukuki Düzenlemeler	Madde Kullanımı Belirtileri ve Etkileri	Kişisel Tutum ve Görüşler	Bağımlılığa Neden Olan Faktörler	
Cinsiyet						
Erkek	83	39,14±4,48	30,72±4,51	15,75±4,40	12,59±1,99	98,15±10,55
(Ort±SS)						
Kadın	308	39,29±5,14	31,27±4,18	25,24±3,21	12,26±2,30	98,08±10,75
(Ort±SS)						
Z		-0,664	-1,313	-0,220	0,865	-0,556
P		0.507	0.189	0.826	0.387	0.578
Yaş						
18-20	197	38,73±4,86	31,09±4,37	15,59±3,83	12,28±2,17	97,71±10,52
(Ort±SS)						
21 yaş ve üstü	195	31,21±5,09	31,27±4,14	15,09±3,10	12,37±2,31	98,50±10,86
(Ort±SS)						
Z		-2,847	-0,625	-0,635	-0,579	-1,324
P		0.004	0.532	0.525	0.563	0.186
Sınıf						
1.Sınıf	90	38,61±4,17	30,96±3,82	15,35±3,84	12,38±1,94	97,32±8,54
(Ort±SS)						
2.Sınıf	107	38,81±5,37	31,11±4,73	15,75±3,80	12,17±2,36	97,85±11,87
(Ort±SS)						
3.Sınıf	97	39,71±4,42	31,17±4,03	14,78±3,09	12,34±2,10	98,01±9,40
(Ort±SS)						
4.Sınıf	98	39,94±5,72	31,34±4,35	15,44±3,13	12,43±2,50	99,18±12,24
(Ort±SS)						

(Ort±SS)						
KV		10,549	1,514	7,037	1,561	6,658
P		0.014	0.679	0.071	0.658	0.084
Sigara ve Alkol						
Dışında						
Madde						
Kullanım						
Durumu						
Evet	32	37,09±3,99	30,25±3,27	14,41±3,34	12,22±1,13	93,97±7,28
Hayır	360	39,47±5,04	31,23±4,33	15,43±3,50	12,34±2,32	98,47±10,87
Z		-3,267	-3,267	-3,571	-1,042	-3,267
P		0.001	0.001	0.000	0.297	0.001
Birlikte						
Yaşama						
Durumlar						
Aile	217	40,03±5,04	31,67±4,14	15,70±3,40	12,26±2,49	99,66±10,40
(Ort±SS)						
Yalnız	23	37,78±7,69	30,47±6,77	15,13±4,35	12,69±2,60	96,08±18,80
(Ort±SS)						
Arkadaşlar	162	38,41±4,21	30,51±3,84	14,87±3,44	12,37±1,77	96,17±9,17
(Ort±SS)						
KV		20,486	12,424	13,223	1,347	21,700
P		<0.001	0.002	0.001	0.510	<0.001

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğrencilerin yaş, cinsiyet, sınıf özelliklerine göre MBFÖ toplam puan ortalamalarında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Alt gruplara göre değerlendirildiğinde;

MBFÖ toplam puanları yaşa göre karşılaştırılmıştır. MBFÖ toplam ve Yardım ve Hukuki Düzenlemeler alt grubu dışındaki diğer alt grup puan ortalamaları 18-20 ve 21 yaş ve üstü arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0.05$).

“Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” alt boyutu ile 18-20 ve 21 yaş ve üstü arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur. Yardım ve Hukuki Düzenlemeler puan ortalamaları 18-20 yaş aralığında olan öğrencilerde 21 yaş ve üstüne kıyasla daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Madde bağımlılığı ölçeğigenel ve alt boyut ortalama puanları ile sigara veya alkol kullanım durumları arasındaki ilişki Kruskall Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında Madde Bağımlılığı Ölçeği genel puan ortalamaları (KV=14.412, $p=0.001$) alt boyutlardan “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” puan ortalamaları (KV=13,553, $p=0.001$) ve “Madde Kullanım Belirtileri ve Etkileri” puan ortalamaları (KV=8.351, $p=0.015$) ile sigara veya alkol kullanım durumları arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Madde Bağımlılığı genel puan ortalamaları, “Yardım ve hukuki düzenlemeler” ve “Madde kullanım belirtileri” puanları için yapılan post hoc test sonuçlarında anlamlı farklılığın düzenli sigara veya alkol kullanan grup ile kullanmayan gruplar arasında olduğu belirlenmiştir (sırasıyla $p=0.024$; $p=0.028$; $p=0.040$ Games Howell test).

Madde bağımlılığı farkındalığı ölçeğigenel ve alt boyut ortalama puanları ile birlikte yaşama durumları arasındaki ilişki Kruskall Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği genel puan ortalamaları ($p<0.001$) alt boyutlardan “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” puan ortalmaları ($p<0.001$) “Madde Kullanım Belirtileri ve Etkileri” puan ortalamaları ($p=0.002$) ve “Kişisel Tutum ve Görüşler” puan ortalamaları ($p=0.001$) ile birlikte yaşama durumları arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Farklılık Aile ve Yalnız yaşayan gruplar arasındadır.

Madde Bağımlılığı Farkındalığı Ölçeği alt boyutlardan “Yardım ve Hukuki Düzenlemeler” puan ortalamaları ($p=0.014$) ile sınıflar arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Anlamlı farklılık 1.sınıf ile 4.sınıf olanlar arasındadır.

Öğrencilerin iyilik hali ölçeğinin alt boyutlarından “Duyuşsal” puanları yaşa göre karşılaştırılmıştır. İyilik hali ölçeği puanları 18-20 ve 21 yaş ve üstü arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermiştir. Duyuşsal puanları 21 yaş ve üstüne kıyasla 18-20 yaş aralığında olan öğrencilerde daha yüksek bulunmuştur ($p=0.024$).

İyilik ölçeği alt boyutlardan “Bilişsel” puan ortalamaları ($KV=7.771$, $p=0.021$) ile sigara veya alkol kullanım durumları arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Yapılan post hoc test sonuçlarında anlamlı farklılığın düzenli sigara veya alkol kullanan grup ile kullanmayan gruplar arasında olduğu belirlenmiştir ($p=0.043$ Games Howell test).

Öğrencilerin iyilik hali ölçeğinin alt boyutlarından “Bilişsel” alt ölçek daha önce sigara ve alkol dışında madde kullanım durumuna göre karşılaştırılmıştır. Bilişsel alt ölçeği puanları evet ve hayır arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermiştir. Bilişsel puanları evet diyenlere kıyasla hayır diyen katılımcılarda daha yüksek bulunmuştur ($p=0.020$).

TARTIŞMA

Madde bağımlılığı tüm dünyada özellikle gençler arasında giderek artış gösteren toplumsal bir sorun olup toplumda bu soruna yönelik farkındalığın artırılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalıklarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur ($x:98.10$ en düşük 27-en yüksek 135)., alt gruplara bakıldığında ise bağımlılıkta yardım ve hukuki düzenlemeler konusunda farkındalıklarının daha fazla, madde kullanım belirtileri, neden olan faktörler ve madde kullanımının bireyler üzerindeki etkileri ve toplumdaki inanışları içeren kişisel tutum ve görüşleri ile ilgili farkındalıkları ise orta düzeydedir.

Araştırmanın yapıldığı grubun hemşirelik öğrencileri olduğu düşünüldüğünde puanların daha yüksek olması beklenirdi. Literatürde konu ile ilgili sağlık alanında eğitim gören öğrencilerin madde bağımlısı olan bireylere karşı bakış açısının olumsuz olduğunu ve genellikle bu durumu hem bir hastalık hem de bir ruhsal zayıflık olarak gördüklerini, konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.[15-16]

Toplumun sağlığını koruma, geliştirme ve iyileştirme temel sorumluluğu olan ve okullar, üniversitelerin medikosoyal birimleri, Aile Sağlığı Merkezleri, bağımlılıkla mücadele birimleri, hastanelerde vb. görev yapan hemşirelerin bireyler, aileler ve toplumsal açıdan, özellikle de gençler açısından önemli bir risk oluşturan bağımlılık sorununa yönelik önleyici

ve tedavi edici alanlarda eğitici, danışmanlık, rollerini kullanarak müdahale etmesi beklenir. Bununla ilgili olarak Hemşirelik Yönetmeliğinde de bağımlılık merkezi hemşiresinin görevleri tanımlanmıştır [21]Bu nedenle hemşirelerin bağımlılık konusunda bilgili ve konuya duyarlı olarak yetiştirilmeleri gerekir. Bu donanımın ise öncelikle eğitim süreci içinde kazandırılması gerekir. Hemşirelik çekirdek müfredat programında bağımlılıkla ilgili konular yer almaktadır. [22]

Literatürde madde bağımlılığı farkındalığı ile ilgili konuda fazla çalışmaya rastlanmamıştır, yapılan çalışmalar genel olarak madde kullanımı, madde bağımlılığı, madde kullanan birey ve aileleri ile ilgilidir. Konu ile ilgili benzer çalışma Tuğçe Öztürk (2018)'ün üniversite öğrencileri üzerinde madde bağımlılığı farkındalığı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yaptığı çalışmadır. Çalışmada madde bağımlılığı farkındalığı Yaşam doyumu puanları ile madde bağımlılığı farkındalık ölçeği toplam puanı arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan analiz sonuçlarına bakıldığında ise iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucu bulunmuştur.[23]

Araştırmada madde kullanmayan (sigara, alkol, diğer maddeler) öğrencilerin bağımlılık farkındalıkları daha yüksek bulunmuştur. Bu durum bağımlılıkla mücadelede farkındalık eğitimlerinin artırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Literatürde de son yıllarda bağımlılık farkındalığı eğitimlerine ağırlık verildiği gözlenmektedir. [17-24-25]

Konu ile ilgili literatürde Epstein ve ark.'nın [26] yaptığı çalışmada da bağımlı olanların farkındalık düzeyi bağımlı olmayan bireylerden daha düşük bulunmuştur.Bu nedenle farkındalığın madde kullanımına başlamada önleyici bir güç olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ayrıca öğrencilerden aileleri ile birlikte yaşayanların bağımlılık farkındalığı yalnız ve arkadaşları ile bir arada yaşayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç ailelerin bağımlılık konusunda duyarlılığının yüksek olması ve çocuklarını koruma amaçlı destekleyici yaklaşım içinde olduklarını gösterebilir. Konu ile ilgili literatür taramasında bağımlılık eğilimi gösteren veya bağımlı olan gençlerin çoğu aile içi iletişim bozukluğu olan gençlerdir. Aile içi iletişimin güçlü olması, ailenin madde kullanımına karşı çocuklarına etkin bir yönlendirici rol üstlendiği aile yapısında genç birey kolay bir şekilde madde kullanımına karşı kendi yönünü saptayabilmektedir.[27-28-29]Bozkurt [28]yaptığı çalışmada ailede madde kullanan bireyin olmadığı, aile işlevlerinin normal olduğu, aile üyelerinin fikir birliği ile hareket ettiği ve sıkıntı, üzüntü ile karşılaşınca birbirlerine destek oldukları bir aile yapısına dahil bireylerin daha az madde kullandığı belirtilmektedir. Taşdemir ve ark [30]yaptığı çalışmada gençlerin

aile ile olan etkileşimi iyi olduğunda onları sigara, alkol ve madde kullanımından koruduğu belirtilmektedir.

Diğer yandan öğrencilerin farkındalıklarının yaş, cinsiyet ve buldukları sınıfa göre fark göstermediği belirlenmiştir. Özellikle öğrencilerin sınıfı yükseldikçe aldıkları dersler ve uygulamaların da arttığı düşünüldüğünde madde bağımlılığı ile ilgili konuların eğitim programında yeterince yer almadığı, bu konuların yeterince vurgulanmamış olabileceğini düşündürmektedir.

İyilik hali kavramı, tüm bireyler tarafından kendi değer ve inanışlarıyla şekillenir. Kişilerin iyiliklerine dair algıları ailesi, içinde yaşadığı toplum ve sosyal statüden etkilenir [9-31-32] İyilik hali kavramının kapsamında hem yaşam doyumu, sağlıklı olma, mutlu olma kendini iyi hissetme, kendini gerçekleştirme gibi bireysel faktörlerinin hemde insan hakları, sosyal adalet, gelirden eşit pay alma, sosyal güvenlik ve eşitlik ile toplumsal iyi oluş gibi sosyal faktörlerinin yer aldığı görülmektedir [33-34-35-36]

Araştırmada öğrencilerin iyilik hali puanları genel olarak ortanın üzerinde olumlu bulunmuştur. Ölçek alt gruplarında ise fiziksel iyilik dışındaki yaşamı anlamlandırma, bilişsel, duygusal ve sosyal iyilik hali puanları ortanın üzerinde olumlu iken fiziksel iyilik halinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kendilerini iyi olarak algılamaları olumludur, bununla birlikte fiziksel olarak yeterince iyi hissetmemelerinin nedenlerinin incelenmesi gerekir.

Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında Tırışkan ve ark. [8] madde bağımlılığında nüksleri önlemede farkındalığın önemi ile ilgili yaptığı çalışmada, madde bağımlılığında farkındalık artırıldığında bu durumun duygu kontrolünün gelişimine katkı sağladığı, yaşanan sıkıntılar ve acı duyma gibi olumsuz duyguları kontrol altına almanın kolaylaştığı ve bu sayede kişinin iyilik halini artırabildiği belirtilmektedir. Farkındalığın madde bağımlılığı tedavisinde kullanımı yeni olmasına rağmen sonuçlarının umut verici olduğu belirtilmektedir. [37-38-39]

Araştırmada öğrencilerin bağımlılık farkındalıkları ile iyilik halleri arasındaki ilişki ve farkındalığın iyilik haline etkisi incelendiğinde aralarında pozitif yönde anlamlı korelasyon olduğu, yani farkındalık arttıkça iyilik halinin de arttığı görülmüştür. Diğer yandan farkındalığın iyilik halinin artmasına düşük düzeyde olumlu etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma bir üniversitedeki hemşirelik bölümünde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarının genellenebilmesi için farklı örneklem gruplarında yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Araştırmamızda hemşirelik öğrencilerin yarıdan fazlasının sürekli veya aralıklı olarak sigara veya alkol kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılanların madde bağımlılığı farkındalık düzeyi orta ve iyi olarak bulunmuştur ancak bu durum madde kullanım sıklığını azaltmada etkili olmadığı görülmüştür. Beklendiği gibi, madde kullanmayanların farkındalığının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Aile ile birlikte yaşayanların farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu, aile desteğinin ve denetiminin olması öğrencileri madde kullanımından koruduğu sonucuna varılmıştır. Sınıf düzeyinin artması farkındalığın artması anlamına gelmemektedir. Öğrencilerde farkındalık oluşturacak ve madde kullanımını azaltmaya yardımcı olacak programlara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Çalışmamızda iyilik hali genel puan ortalamasının ortanın üstünde olduğu ancak fiziksel iyilik halinin diğer alt boyutlara göre düşük olduğu tespit edilmiştir. İyilik halinin “Bilişsel” ve “Sosyal” iyilik hali kadınlarda erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Sınıf düzeyinin artmasıyla birlikte bilişsel iyilik halinin arttığı görülmüştür.

Madde bağımlılığında farkındalık arttığında kişinin iyilik hali düzeyinin arttığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlar pozitif yöndeki ilişkinin çok güçlü olmadığına işaret etmektedir. Daha geniş ve farklı örneklem gruplarında yapılacak boylamsal .alışmaların bu ilişkinin gücü ve yönünün değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. United Nations Office on DrugsandCrime (UNODC). (2018). DC Global overview of drugdemandandsupply. World DrugRep, 2018, 1-66.
2. Altıntaş H, Temel F, Benli E, Çınar G, Gelirer Ö, Gün, FA, Kundakçı N. Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumları. Bağımlılık Dergisi 2004; 5: 107-114.
3. Pilge E, Baysan Arabacı L. Acil Serviste Çalışan Hemşirelerin Bağımlılığın Nedenleri ve Tedavisine İlişkin Algı ve Tutumları. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi 2016; 7:105–113
4. Albayrak S. Bir Sağlık Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin Madde Kullanım Özellikleri ve Tutumları. STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 2018; 27 (6) 415-420.
5. Ulukoca N, Gökgöz Ş, Karakoç A. Kırıklareli üniversite öğrencileri arasında sigara alkol ve madde kullanım sıklığı. Fırat Tıp Dergisi 2013; 18: 230-234.
6. Bostancı, N. , Yılmaz, S. , Kutlu, Y. , Aydelik, K. , Demirel, N. , Karaman, P. , Oğuz, P. & Tekeli, S. (2015).İstanbul’da Bir Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Yasal Olmayan Maddeleri Kullanım Yaygınlığı .

- FlorenceNightingaleJournal of Nursing,13 (55), 113-125.Retrieved from<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fnjin/issue/9034/11263>.
7. Şahin NH ve Yeniçeri Z. “Farkındalık” Üzerine Üç Araç: Psikolojik Farkındalık, Bütünleyici Kendilik Farkındalığı ve Toronto Bilgece Farkındalık Ölçekleri. Türk Psikoloji Dergisi 2015; 30: 48-64.
 8. Tırışkan M, Onnar N, Çetin YA, Cömertd, IT. Madde bağımlılığında nüksü önlemede bilinçli farkındalığın önemi: Bir derleme çalışması. Addicta: TheTurkishJournal on Addictions 2015; 2: 123-142.
 9. Doğan T ve Yıldırım İ. Üniversite öğrencilerinin iyilik halinin arkadaşlık ve sevgi boyutlarının incelenmesi. Eğitim Araştırmaları 2006; 24: 77-86.
 10. Myers JE, Sweeney TJ, Witmer JM. Thewheel of wellnesscounselingforwellness: A holistic model fortreatmentplanning. Journal of Counseling& Development2000; 78: 251-266.
 11. Westgate, C. E. (1996). Spiritualwellnessanddepression. Journal of Counseling& Development, 75(1), 26-35.
 12. BOLSOY, Nursen, ve SEVĞL, Ümran, (2006),“Sağlık-Hastalık Ve Kültürel Etkileşimi”, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,C. IX, S. 3: s. 78- 87
 13. Mutlu E, Bilici R, Çetin K. Sağlık çalışanlarının bağımlılık hakkında tutumları. Bağımlılık Dergisi 2014; 15: 118-123.
 14. Oleckno WA ve Blacconiere MJ. Wellness of collegestudentsanddifferencesbygender, race, andclassstanding. CollegeStudentJournal 1990; 24: 421-429
 15. Büyükbayram A, Baysan Arabacı L, Arabacıoğlu İ, Ayyıldız C, Acar K. Psikiyatri Kliniğinde Çalışan X ve Y Kuşağındaki Hemşirelerin Alkol-Madde Bağımlılığı ve Ruhsal Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Tutumları. Bağımlılık Dergisi 2017; 18: 122-134
 16. Albayrak S. Bir Sağlık Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin Madde Kullanım Özellikleri ve Tutumları. STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 2018; 27 (6) 415-420.
 17. Altındağ A, Yanık M, Yengil E, Karazeybek AH. Şanlıurfa’da üniversite öğrencilerinde madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2005; 6: 60-64.
 18. Başkurt, İ. Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım). İstanbulUniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2012;8: 73-114
 19. Özay Köse, E, Gül, Ş. (2018). Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (3), 41-56
 20. Korkut-Owen F, Demirbaş-Çelik N, Doğan T. Üniversite öğrencilerinde iyilik halinin yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2017; 16 (64-Ek Sayı): 1461-1479. DOI: 10.17755/esosder.300405
 21. Türkiye Sağlık Bakanlığı Hemşirelik Yönetmeliği 2010. Erişim Tarihi 11.07.2016,Erişimadresi:http://www.asm.gov.tr/UploadGenelDosyalar/Dosyalar/143/ME_VZUAT/18_08_2010_12_55_51.pdf
 22. Hemşirelik Ulusal Çekirdek EğitimProgramı(HUÇEP)(2014) <http://www.hemed.org.tr/images/stories/hucep-2014-pdf.pdf>
 23. Öztürk T, Alptekin Ç. Üniversite Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı Farkındalığı ve Yaşam Doyumu Memnuniyetinin Değerlendirilmesi, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: Üsküdar Üniversitesi;2018.

24. Yousafzai AW, Ahmer S, Syed E, Bhutto N, Iqbal S, Siddiqi MN, Zaman M. Well-being of medical students and their awareness on substance misuse: a cross-sectional survey in Pakistan. *Annals of General Psychiatry* 2009; 8: 8
25. Taşdemir Yiğitoğlu G, Turan T, Korkmaz Aslan G, Kartal A. Hemşirelik öğrencilerinin stresle başetme durumları ve madde kullanım öykülerinin belirlenmesi. *Pamukkale Tıp Dergisi* 2019; 12: 371-385
26. Epstein JA, Griffin KW ve Botvin GJ. Positive Impact of Competence Skills and Psychological Wellness in Protecting Inner-City Adolescents From Alcohol Use. *Prevention Science* 2002; 3: 95-104
27. Akfert SK, Çakıcı E, Çakıcı M. Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2009; 10: 40-47.
28. Bozkurt, O. (2015), Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2015.
29. Bertan M, Özcebe H, Haznedaroğlu D, Kırcalıoğlu N, Bülbül SH. The knowledge of adolescent period and the lifestyle of the first year students in universities. 29th UMEMPS Congress Union of Middle Eastern and Mediterranean Pediatric Societies, Hilton Convention Center, September 14-17, 2005. 55-56.
30. Taşdemir Yiğitoğlu G, Turan T, Korkmaz Aslan G, Kartal A. Hemşirelik öğrencilerinin stresle başetme durumları ve madde kullanım öykülerinin belirlenmesi. *Pamukkale Tıp Dergisi* 2019; 12: 371-385
31. Gürkan U. Üniversite öğrencilerinin yılmazlık ve iyilik halinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy. NWSA-Education Sciences*, 1C0603 2014; 9: 18-35.
32. Kasapoğlu F. İyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Hikmet Yurdu* 2014; 7: 271 – 288.
33. Roothman B, Kirsten, DK ve Wissing M. Gender differences in aspects of psychological wellbeing. *South African Journal of Psychology* 2003; 33: 212-218.
34. Hermon DA ve Davis GA. Collegestudent wellness: A comparison between traditional and nontraditional-age students, *Journal of College Counseling* 2004; 7: 32-39.
35. Barwais FA, Cuddihy, TF ve Tomson LM. Adult total wellness: Group differences based on sitting time and physical activity level, *BMC Public Health*, 2014; 14: 234
36. McMahon S ve Fleury J. Wellness in older adults: a conceptual analysis, *Nursing Forum*, 47 2012; 1: 39-51
37. Pitkänen T. Problem drinking and psychological wellbeing: A five year follow-up study for adolescence to young adulthood. *Scandinavian Journal of Psychology* 1999; 40: 197-207.
38. Myers JE, Sweeney TJ, Witmer JM. The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling & Development* 2000; 78: 251-266.
39. Myers JE, Mobley K ve Booth CS. Wellness of counseling students: Practicing what we preach. *Counselor Education & Supervision* 2003; 42: 264-274.